

МУҲАММАД ҲАКИМ ТЕРМИЗИЙНИНГ “АЛ-ФАРҚУ БАЙНАЛ АЯТИ ВАЛ-КАРОМАТ” АСАРИ ТАСАВВУФИЙ МАНБА СИФАТИДА

Маҳмуд Нормуродов,

Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази илмий ходими

АННОТАЦИЯ

Муҳаммад Ҳаким Термизий ҳаёти ва ижодига эътибор охирги вақтларда жиддий ўсди. Чунки бу олим мероси ўзининг серқирралиги билан тадқиқотчилар эътиборини ўзига жалб қилмоқда. Унда исломий илмларнинг кўпчилиги билан бирга бир қатор ижтимоий-гуманитар фанлар ҳам акс этади. Олимнинг шундай асарларидан бири “Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат” (Мўжиза ва каромат ўртасидаги фарқ) бўлиб, у бир қатор муҳим исломий тушунчалар таҳлилини ўз ичига олган. Ушбу таҳлиллар эса ўз навбатида бир қанча ижтимоий-гуманитар фанларга алоқадорлик касб этган.

Ушбу қимматли асар ҳали қўлёзма ҳолатида турган бўлиб, ўз тадқиқини кутмоқда. Ушбу мақолада асарнинг ижтимоий аҳамияти ва унинг қўлёзмалари ҳақида атрофлича маълумот берилди. Бу эса тадқиқотчи ва ўқувчилар учун бу муҳим китобдан фойдаланишларини осонлаштиради.

Калит сўзлар: Ҳаким Термизий, Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат, Париж, Туркия, қўлёзма, нашр.

АННОТАЦИЯ

Внимание к жизни и творчеству Мухаммада Хакима Термизи в последнее время значительно возросло. Потому что наследие этого ученого привлекает внимание исследователей своим блеском. Он включает в себя большинство исламских наук, а также ряд социальных и гуманитарных наук. Одной из таких работ учёного является «Аль-фарку байнал аяти валь-карамат» («Разница между чудом и чудом»), включившая в себя анализ ряда важных исламских концепций. Эти анализы, в свою очередь, связаны с рядом социальных и гуманитарных наук.

Эта ценная работа все еще находится в рукописном виде и ожидает своего изучения. В данной статье представлена подробная информация об общественной значимости произведения и его рукописи. Это облегчает использование этой важной книги как исследователями, так и читателями.

Ключевые слова: Хаким Термизи, Аль-фарку байнал аяти валь-карамат, Париж, Турция, рукопись, издание.

ABSTRACT

Attention to the life and work of Muhammad Hakim Termizi has grown significantly in recent times. Because this scientist's legacy is attracting the attention of researchers with its brilliance. It includes most of the Islamic sciences as well as a number of social and humanitarian sciences. One such work of the scholar is "Al-farqu baynal ayati wal-karamat" (The difference between a miracle and a miracle), which included an analysis of a number of important Islamic concepts. These analyzes, in turn, are related to a number of social and humanitarian sciences.

This valuable work is still in the manuscript state and awaits its study. This article provides detailed information about the social significance of the work and its manuscripts. This makes it easier for researchers and readers alike to use this important book.

Key words: *Hakim Termizi, Al-farqu baynal ayati wal-karamat, Paris, Turkey, manuscript, edition.*

КИРИШ

Тарихдан маълумки, Ўрта Осиё замини қадимдан инсониятнинг миллий-маданий тараққиётидаги йирик ўчоқларидан бири ҳисобланган. Бу ушбу заминдан етишиб чиққан кўплаб буюк алломалар қолдирган маънавий мерослардан ҳам маълумдир. Айниқса, ўрта асрлар тарихида ушбу ҳудудда илм-фаннинг бир қанча соҳаларида юздан зиёд олимлар самарали фаолият юритган. Мана шундай машҳур сиймолар силсиласида исломий илмларнинг бир нечасида асосчи сифатида эътироф этиладиган ислом уйғониш даврининг йирик вакили Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Али ибн Ҳасан ибн Бишр Ҳаким Термизий (тахм. 205-320/820-932) раҳматуллоҳи алайҳ алоҳида ўрин эгаллайди.

Олимнинг ҳар бир асари алоҳида тадқиқот мавзуси бўлиб, “Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат” (Мўжиза ва каромат ўртасидаги фарқ) китоби ҳам бундан мустасно эмас. Унда жуда кўплаб масалалар кўрилган бўлиб, умуман, Пайғамбарларга хос мўъжизалар ва уларнинг турлари, даражалари, мўжиза фақатгина пайғамбарларга хос эканлиги, шунингдек, каромат эса авлиёларга хос тушунча эканлиги борасида қизиқарли мулоҳаза этиладиган энг қадимги ва чуқур таҳлилли асар ҳисобланади.

МУҲОКАМА

Дарҳақиқат, асарда зикр этилган Пайғамбарларга хос тушунча бўлган “Мўъжиза” сўзи араб тилида “ожиз қолдирувчи” деган маънони билдиради. Уламолар истилоҳида эса қуйидагича: “Пайғамбарлик даъвосини қилаётган

шахсининг Аллоҳ таоло томонидан тасдиқланишига далолат қилувчи ғайриоддий иш мўъжизадир”. Ушбу таърифдан мўъжизанинг шартлари келиб чиқади.

Мўъжиза Аллоҳ таолонинг иши бўлиши, инсоннинг иши бўлмаслиги шарт. Мўъжиза одатдан ташкари иш бўлиши, одамлар одатланиб қолмаган иш бўлиши шарт. Мўъжиза унга қарши чиқишнинг имкони йўқ иш бўлиши, одамлар унга ўхшаш нарсани қила олмасликлари шарт.

“Каромат” сўзи “карума”, “якруму” феълидан олинган масдар бўлиб, юкорилик ва шараф маъносини англатади. Каромат шу маънода икки хил бўлади:

1. Аслий.
2. Касбий.

Биринчи (аслий каромат)нинг мисоли куйидаги оятда:

وَلَقَدْ كَرَّمْنَا بَنِي آدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ عَلَى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا

Батаҳқиқ, Бану Одамни азизу мукаррам килиб қўйдик ва уларни қуруқлигу денгизда (улов-ла) кўтардик ҳамда уларни пок нарсалар ила ризқланттирдик» (Исро сураси, 70-оят).

Ушбу каромат мўмин бўлсин, кофир бўлсин, башариятнинг ҳамма аъзолари учун умумийдир.

Иккинчи (касбий каромат)нинг мисоли:

يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ

«Албатта, Аллоҳнинг ҳузурида энг ҳурматлийингиз энг тақводорингиздир» (Хужурот сураси, 13-оят).

Бу каромат такводор мўминда ҳосил бўлади. Одатдан ташкари ишларни каромат дейиш мажозийдир. Чунки Аллоҳ таоло ўша ишларни тақводор мўминнинг икромии учун унинг томонидан содир этади. Аллоҳ таолонинг икром қилиши ўша ишларнинг содир бўлишига сабаб бўлади.

Кароматнинг зоҳир бўлишидаги ҳикмат каромат содир бўлганидан сўнг валийнинг ишончи яна ҳам зиёда бўлиб, дунёдаги зухди-таквоси кучайиб, ҳавойи нафс даъвоси йўқолишидир.

Кароматларнинг ростлигига далил:

1. Аллоҳ таолонинг Биби Марям қиссасидаги ушбу ояти:

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا

“Закариё ҳар сафар унинг олдига - меҳробга кирганида унинг ҳузурида ризқ кўрди”. (*Оли Имрон сураси, 37-оят*).

2. Куръони Каримдаги Кахф (ғор) соҳибларининг узун киссаси.

3. Имом Бухорий ва Имом Муслимларнинг икки “Саҳиҳ” китобларидаги кирган горларининг оғзига харсанг тушиб колган уч кишининг қиссаси.

4. Куръони Каримдаги куйидаги оят:

وَمَنْ يَتَّقِ اللَّهَ يَجْعَلْ لَهُ مَخْرَجًا وَيَرْزُقْهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ

“Ким Аллоҳга тақво қилса, унинг йўлини очиб қўядир. Ва унга ўзи ўйламаган тарафдан ризқ берур”. (*Талоқ сураси, 2-3-оятлар*).

5. Ва ушбу оят:

إِنْ تَنْفُوا اللَّهَ يَجْعَلْ لَكُمْ فُرْقَانًا

“Агар Аллоҳга тақво қилсангиз, сизга фурқон килиб беради”. (*Анфол сураси, 29-оят*).

Ушбу икки оятда валийликнинг шарти бўлмиш тақво зикр килинди. Сўнгра тақводор валийнинг каромати зикр этилди. Бу унга ҳамма мусибатлардан қушойиш берилиши, ризқининг ўйламаган, билмаган томондан берилиши ва ҳақ билан ботил орасини фарқловчи нурнинг берилишидир.

НАТИЖАЛАР

Дарҳақиқат, юқорида ўтган маълумотлардан Ҳаким Термизийнинг “Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат” асари тасаввуфий юсинда ёзилган қимматли асар бўлиб, унинг борасида тадқиқ ва таҳқиқ ишларини амалга ошириш муҳим аҳамият касб этади.

ХУЛОСА

Хулоса ўрнида айтиш керак-ки, “Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат” асари Ҳаким Термизийнинг муҳим ва йирик асарларидан ҳисобланади. Шу нуқтаи назардан ўша рисола илмий жихатдан ўрганиб, ундаги улкан ғояларни тадқиқ этиб, турли тилларга таржима қилиш бугунги кун олимларининг муҳим вазифаларидандир.

ҲОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР (REFERENCES)

1. Абу Абдуллоҳ Муҳаммад ибн Али ибн Ҳасан Термизий. Ал-фарқу байнал аяти вал-каромат. Қўлёзма. Туркия: Исмоил Соиб
2. Холид Заҳрий. Ҳаким Хуросон ва анис аз-замон. – Марокаш: Марказ ад-дироса вал-абҳас ва ихя ат-турос, 2013.